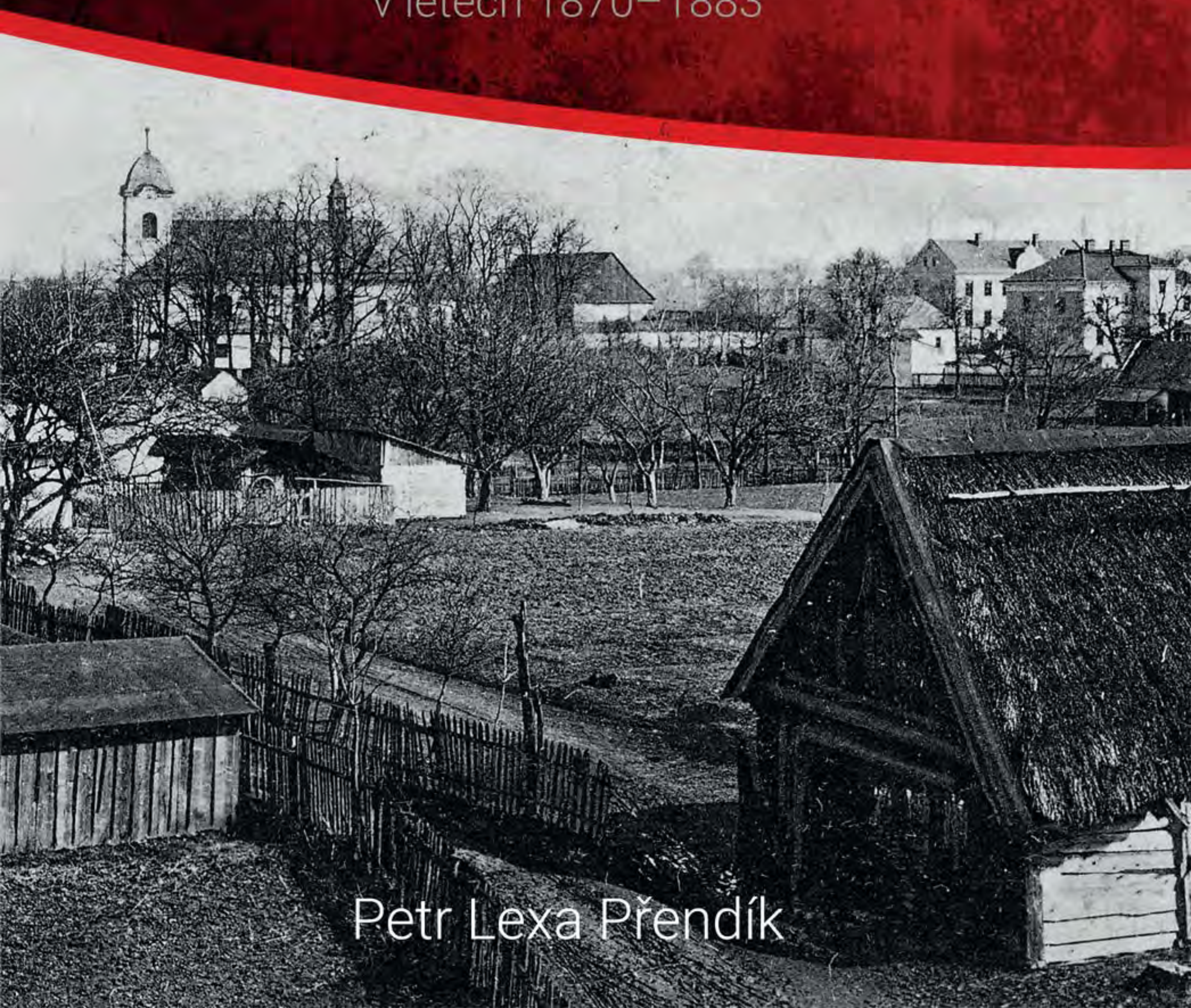

EDICE PÍSEMNÉ PAMÁTKY MĚSTSKÉHO OBVODU OSTRAVA-JIH
DÍL I.

PAMĚTNÍ KNIHA ZÁBŘEHU NAD ODROU

Psáno zábřežským farářem Josefem Bilčíkem
v letech 1870–1883

Petr Lexa Přendík

Petr Lexa Přendík

PAMĚTNÍ KNIHA ZÁBŘEHU NAD ODROU

Psáno zábřežským farářem Josefem Bilčíkem
v letech 1870–1883

Předmluva

Pamětní kniha Zábřehu nad Odrou je dnes uložena v Archivu města Ostravy ve fondu Farní úřad Zábřeh nad Odrou, inv. č. 1. Je cenným svědkem pro poznání obrazu rozvíjející se obce mezi léty 1869–1883, ale vrací se i k přelomu 18. a 19. století. Po mém prvním přečtení v roce 2017 nemohlo toto kronikářské dílo zůstat ležet v archivu bez dalšího povšimnutí. Množství informací o Zábřehu, které kniha podává, bylo příliš lákavé k zpracování pro čtenáře počátku 21. století. I přes řadu obtíží a nesrozumitelností se mi podařilo rozklíčovat většinu zapomenutých reálií starého Zábřehu. Odměnou při práci mi byl zcela náhodný objev fotografie faráře Josefa Bilčíka v přerovském archivu. Snímek byl zhotoven před jeho příchodem do Zábřehu v roce 1868. Byla to náhoda? Kdožpak ví.

První stránky této práce přiblíží nejprve autora Pamětní knihy. Následuje doslovný přepis samotné kroniky doplněný o více než 190 kritických poznámek, několik historických snímků a situační mapku Zábřehu. V textu se občas objevuje znak „(?)“, který značí nečitelné slovo; výraz v (závorce) pak doplňuje chybějící slovo. V textu se vyskytuje také čára _____ v místech, která farář Bilčík zpětně nedoplnil. Zábřežský farář psal kroniku vždy s odstupem času a zachytil najednou delší časové období. Přerušovanou čarou – – – jsem tyto jednorázové zápisy od sebe graficky oddělil. Zkratka pro platidlo „zl.“ označuje zlatý a „kr.“ krejcar. Znak □ označuje zkratku pro čtvereční plošnou jednotku. V závěru práce je shrnut obsah kronikářského díla a přínos, který nám i budoucím Pamětní kniha podává. Nechybí rejstřík, seznam použitých pramenů a literatury, z nichž jsem při práci čerpal.

Následují ještě slova díků. Překlady německých listin provedla Mgr. Renata Poloková, latinskou listinu přeložila PhDr. Jitka Jonová, Th.D. (Univerzita Palackého v Olomouci). Za připomínky a pomoc děkuji pracovníci Městského muzea Brumov-Bylnice Ludmile Hůdkové, znalci církevních dějin Davidu Hibschovi, Mgr. Janu Strakošovi a mé kolegyni PaedDr. Zuzaně Sedláčkové. Za poskytnutí historických fotografií patří dík Marii Sousedíkové a Zdeňku Wludykovi a za zhotovení digitální kopie kroniky Mgr. Jozefu Šerkovi, pracovníku Archivu města Ostravy.

Mgr. Petr Lexa Přendík
kronikář městského obvodu Ostrava-Jih
léto 2019

Josef Bilčík na fotografii z roku 1868.

Josef Bilčík (*1826 – †1891)

autor Pamětní knihy

Josef Bilčík se narodil 23. srpna 1826 v Morkovicích (okres Kroměříž) Františku Bilčíkovi a jeho ženě Anežce.¹ Bilčík byl 2. srpna 1852 ordinován na kněze. Jeden rok vykonával funkci kooperátora ve Strážnici a 15 let v Přerově, kde se velkou měrou zasadil o povznesení českého ducha. Byl horlivým podporovatelem Matice opavské, přispíval svými vlastivědnými články do Opavského týdeníku. Svou topografickou a kronikářskou činnost rozvíjel také po příchodu do Zábřehu – jeho *Pamětní kniha* je toho největším důkazem. Ačkoliv není v knize jako autor nikde uveden, pozice, z které je kniha psána, jasně svědčí o Bilčíkově autorství stejně jako písmo, které se shoduje s Bilčíkovy zápisy v zábřežských matrikách. Dodejme, že do Zábřehu nad Odrou se Bilčík dostal jako správce zdejší lokálie, do jejíhož čela byl uveden 8. prosince 1868.

Na první straně *Pamětní knihy* se můžeme dočíst, že byla založena v roce 1870. Právě 27. června toho roku se Josef Bilčík stal členem obecního výboru za třetí voličský sbor (sbory byly rozděleny do tří kurií dle výše odvedené daně). Při volbách v červnu 1873 byl zvolen do obecního výboru již v rámci druhého voličského sboru. V roce 1876 se už na zábřežskou radnici nedostal, pravděpodobně o politiku ani neusiloval, neboť měl dost práce při kostele. Následkem Bilčíkových snah **byla zábřežská lokálie 25. listopadu 1874 povýšena na farnost a Josef Bilčík se 25. listopadu 1874 stal jejím prvním farářem**. I tak ale pořád svým intelektuálním nadhledem zapisoval dění v obci i mimo ni.

Hned po příchodu do Zábřehu se Josef Bilčík musel potýkat s nevolí místních obyvatel. V roce 1869 byl okraden o všechnu drůbež. Když byla v roce 1873 Bilčíkovi udělena pole u dnešní Jugoslávské ulice, postavil se proti němu první zábřežský starosta Valentin Folta a jeho nástupce Štefan Nenička. Zábřežské představenstvo zčásti bojovalo také proti povýšení zábřežské lokálie na farnost. Obávali se už tak značného vlivu římskokatolické církve v obci. Spory mezi členy obecního představenstva a duchovním často končily až u příslušných soudů. Z farářových zápisků lze vyčíst jistou odměřenost ke zdejší skromné židovské komunitě, která patrně převládala také u značné části obyvatelstva.

Bilčík během svého působení v Zábřehu dbal o zvelebování farského obydlí umístěného v zábřežském zámku a také o pozemky, které k duchovnímu úřadu náležely. Byl také dobrým hospodářem. V roce 1870 založil v obci vůbec první záložnu. Pro zajímavost uveďme, že na hospodářsko-průmyslové výstavě konané v září roku 1876 v Místku získal za chov divokých kachen a holubů bronzovou medaili.²

Dne 17. června 1883 Bilčík zábřežským věřícím oznámil, že mu byla udělena fara v Brumově a že se tam v brzké době odebere. Místní věřící tuto zprávu nesli nelibě. Poslední kázání Josef Bilčík vykonal v Zábřehu o svátku slovanských věrozvěstů Cyrila a Metoděje 1883. Bilčíkův odchod reflektovaly také stránky Opavského týdeníku dne 18. července 1883: „Zpráva tato působila na velký počet shromážděných farníků tak, jako když někoho v blaženém rozmaru jsoucího náhlá krutá rána stihne, neboť že by se náš důstojný pan farář někam byl hlásil, nikdo ani netušil, ano mnohý by dříve ani nebyl uvěřil, že by Zábřeh vůbec opustiti mohl. Lid jdoucí z kostela mluvil jen o něm. Sepsati všechny ty projevy přízně, lásky, lítosti a žalu, nestačilo by zde ani místa. Vždyť po 14 1/2 roku zde mezi námi dlel, slasti i strasti s námi sdílel; s radujícími se radoval, truchlící těšil, opuštěných se ujímal, důvěru v srdce vléval a každému, kdožkoli přišel, dobrou radou vždy nápomocen byl. Jakž neměli tedy všichni odchodu jeho želeť? Všechn ten bol však ze stísněných srdcí teprve vypuknul, bolestným štkáním

¹ Moravský zemský archiv v Brně. Matrika narozených Morkovice, sig. 8175, fol. 113.

² Hospodářsko-průmyslová výstava v Místku: Odměny u hospodářsko-průmyslové výstavě 7., 8., 9. a 10. září 1876 v Místku. Našinec. 1876. roč. 8, č. 112, s. 3.

V roce 1871 získala budova nejstarší obecné školy č. p. 101 novobarokní vzhled a začala sloužit jako hostinec. Snímek pochází z doby, kdy budova sloužila potřebám zábřežské radnice (okolo 1913).

1870

1. ledna počalo **spisování obyvatelstva** v obci Zábřehu a dle něho nalézá se: 102 čísel domů, 223 nájemníků i s hospodářem, jež činí hlavní sumu přítomného obyvatelstva: 1178 duší. Z něhož jest 578 mužských a 600 ženských, katolíků jest 1147, nekatolíků 9, židů 22. Domácích 948, cizích 230. Nejstarší mužský čítá 73 roků, ženská 75 roků. Hutníků a horníků jest 162 osob. Koní se udalo 167, dobytka hovězího 863, kozy 3, prasat 135, úlů 122. Rok 1869 byl dosti úrodný, více suchý než mokrá. Obilí sypalo prostředně. Zemáků se urodilo hojně. Maso poskočilo od 18 kr. na 24 kr.

Záložna

Dne 25. března 1870 zaražena³⁷ **občanská záložna**, ústav vzájemně penězi výpomocný, přičiněním místního duchovního velebného pátera Josefa Bilčíka. Přihlásilo se hned 60 řádných a 11 mimořádných údů.³⁸

1. března 1870 prodána veřejnou dražbou **obecní stará škola** č. 101³⁹ za poměrně vysokou cenu 2530 zl. Stavení to jest chatrné a nedostatečné k vyučování značného počtu školních dětí. Pročež zamýšlí obec novou

³⁷ zaražena = založena

³⁸ údů = členů

³⁹ Přízemní budova se sedlovou střechou byla postavena obcí pro potřeby obecné školy v roce 1801, společnost zábřežských občanů objekt v roce 1871 přestavěla na jednopatrovou neobarokní budovu, v níž provozovala hostinec. V roce 1909 stavbu odkoupila obec zpět a zřídila zde radnici. Potřebnou úpravu zajistil zábřežský stavitel Josef Navrátil. Samosprávným účelům budova sloužila do roku 1924, kdy se Zábřeh stal součástí tzv. Velké Ostravy. Poté zde byla umístěna modlitebna husitské církve (do počátku 30. let), mateřská škola a školní jídelna nedaleké zemědělské školy. V 90. letech 20. století byl na objekt vydán demoliční záměr, ale v roce 1994 objekt zakoupila Bratrská jednota baptistů, která se zasloužila o celkovou rekonstrukci objektu, který církevním účelům slouží dodnes (2019).

Škola na ulici Závoří, byla vystavěna v letech 1870–1871. Od roku 1908 sloužila potřebám zábřežského farního úřadu (okolo 1910).

prostrannou školu na příhodnějším místě vystavět.⁴⁰ K tomu cíli vyjednával s Vysocedůstojnou kapitolou olomouckou o zaměnění polní místnosti k stavbě školy. Shodly se tak, že kapitola odstoupila obci polohu polní, při zahradě panské ležící, v obnosu jedné čtvereční měřice⁴¹ v určité ceně jednoho sáhu po 25 zl. ; naproti tomu zaměnila obec jí patřící pozemek v honu „při hůře“⁴² na 575 □ sáhů v ceně sáhu po 13 zl. a připlatila manskému statku ještě 47 zl. Změna tato od patřičných úřadů schválena byla. Starou školu koupila společnost občanů v počtu 29, aby prý nepřišla do ruk židům, a chce zvětšivši a vystavivši ji výše zařídit v ní obecní hostinec.⁴³

Nová škola

Dne _____⁴⁴ započalo se s stavbou nové školy⁴⁵ a rozpočet stavební vykazuje 8.000 zl. by stavba tato příliš obci netížila, usnesla se ji samotná vésti a přibrala si k tomu políra Prokopa z Nové Vsi. Též k ušetření vydání odstoupeno od původního stavebního nákresu, dle něhož by stavení jako gotický palác vypadalo.^{46, 47}

⁴⁰ Nová školní budova vznikla na dnešní ulici Závoří č. p. 110, v níž se od školního roku 1871/1872 vyučovalo ve dvou třídách 169 dětí.

⁴¹ 0,192 ha

⁴² Pojmenování oblasti je zaznačeno v stabilním katastru z roku 1833, pozemky bychom hledali v oblasti dnešních ulic Petruškova a Volgogradská.

⁴³ Jednalo se o společnost zábřežských občanů vystupující pod názvem *Vyniklé domácí přátelství*.

⁴⁴ Datum chybí, patrně jaro 1870.

⁴⁵ Jde se o budovu č. p. 110 na ulici Závoří. Nová školní budova byla vysvěcena 19. března 1871 děkanem Šromem. Prvním ředitelem dvojtřídní obecné školy se stal Richard Sedliský. Vyučování žáků objekt sloužil do roku 1894, kdy byl adaptován na učitelské byty nové obecní školy na ulici Dolní. V roce 1908 byl upraven pro potřebu zábřežského farního úřadu, který zde setrval do počátku 60. let 20. století. Od 3. září 1962 objekt využívala lidová škola umění. Okolo roku 1990 objekt vyhořel a více než 20 let chátral, až byl konečně generálně zrekonstruován. V roce 2018 byl zakoupen pro potřeby řádových sester, které pečují o umírající.

⁴⁶ Původní plán novogotické budovy se bohužel nedochoval. Konečná cena nové školy činila 8413 zl. a 53 kr.

⁴⁷ Josef Bilčík daroval a posvětil sochu Spasitele žehnajícímu světu, která byla umístěna nad vchodem do školní budovy. Bohužel, nemáme žádnou fotografii díla.

Pri Huire

Oder Fluss

Zabržech

Povinný otisk stabilního katastru zachycuje podobu historického centra Zábřehu v roce 1833. Až do 80. let 19. století se tento stav příliš neměnil. V pravé části mapy je zřetelný půdorys zámku a blízkého kostela, stejně jako okrouhlá plocha starého hřbitova. Středem Zábřehu se pak klikatil potok, kolem nějž stály dřevěné a kamenné usedlosti, za kterými se nacházela pole.

*Kostel Navštívení Panny Marie, okolo
1920.*

Kostel

Až do r. 1806 stával uprostřed obce na onom místě, kde se posud nynější hřbitov nalézá, malý dřevěný kostelíček,¹⁶⁵ jehož průčelí – hlavní dveře – k dolní části obce obráceno bylo a byl zasvěcen navštívení bl. P. Marie. O původu a vystavění jeho na nás nic jistého nedošlo. Jen všeobecné podání praví, že prý kdysi chrámem Pikarditským byl, což dějinám neodporuje, jelikož známo, že v okolí a zajisté i v Zábřehu náboženství ono mnoho vyznavačů, ne-li (všech něch) čítalo.¹⁶⁶ Po vypuzení těchto, an místního katol. duchovenstva nestávalo, patřil dřív co filiální kostel do Mor. Ostravy, ale však v r. 1784 dne 21. prosince na lokální kostel vyzdvižen. Jelikož však náramně starý byl a sešlý a pro vzrůstající obyvatelstvo nedostačující – čítal v světle 8 sáhů délky a jen 2 sáhy 4 stěvíce šířky,¹⁶⁷ pročež vys. povolením stržen a nový kostel na nynějším místě vystavěn byl. Stavba nového, totiž nynějšího kostela započala dne 13. září 1806 s povolením vys. c. k. gubernia nákladem c. k. náboženského fondu jako patrona pod stavebním dohlížitelem p. Antonem Schmidtem, tehdejší zábřežským purkrabím, ve vrchnostenské zahradě od stavitelského mistra Antona Engliše.¹⁶⁸ Kostel je 13° 3' dlouhý a 5° 1' široký a 4° 1' vysoký z tvrdého dobrého materiálu zbudován, veskrz klenut, až na úhelnou dlažku pod stolicemi lhotským kamenem dlážděn a i s věží šindelem pokryt. Vnitřek je v r. 1862 nákladem 300 zl. r. č. vkusně malován. Vyobrazuje na 3 klenbách velmi živě: Zjevení bl. P. Marie bl. Šimonovi a n. Dominikovi, pak zvěstování bl. P. Marie, nad oltářem pak sv. Jana Nep., sv. Jana ev., nad kazatelnicí sv. Marka. Stěny jsou barvami mramorovány. Kostel čítá 1 hlavní a 1 boční oltář.

Hlavní oltář, jenž taktéž v r. 1862 nově postaven, je práce Karla Bergra z Nového Jičína. Je z dřeva vyveden, alabastrován, na vrchu, nad tabernakulum¹⁶⁹ dřevěným pozlaceným křížem, beránkem a po obou bocích 2 cherubíny ozdoben. Portatile z r. 1858 světil dne 15. května podbiskup olomoucký Thysebaert, chová ostatky ssv. mučedníka Prospera, Regia, a Aurelia. Stupně olt. podobně v r. 1862 nové položené. Oltářní obraz představuje navštívení bl. P. Marie a je na platně z r. 1828 od malíře Antona Bergra z Nov. Jičína malován. V roce 1862 obnoven a v nový rám zadělán. Po stranách obraz, jež 2 cherubové drží, umístěny jsou též v tomto rámu zbudované dřevěné sošky sv. Terezie a Rozálie. Obě jsou alabastrovány a pozlaceny. Boční oltář zasvěcený sv. Janu Nepomuckému i se sochami sv. apoštolů moravských taktéž v novější době (r. 1869) kromě stolu zcela nový a to nákladem 170 zl., kteréž † Mariana ovdovělá Sýkorova věnovala, postaven.¹⁷⁰ Je z dřeva, mramorován a v portatile chová z r. 1850 ostatky sv. muč. Aurelia, Fortunata a Regia. Stojí u lodního pilíře. /Portatile obou/. Obraz z r. 1864 od jakéhosi Jul. Schoenweitze obstojně vyveden.

Sakristie dosti prostorná je též klenutá. Z ní vedou dřevěné schody na oratorium sloužící za šatnici, taktéž klenutá, a schody na kazatelnu, kterou v r. 1871 zdejší soused Fran. Hrabovský nákladem 103 zl. velmi vkusně vymaloval. Kromě křížové cesty z r. 1828 se tam nalézají 4 obrazy.

¹⁶⁵ Jednalo se o kostel sv. Marka, který byl v Zábřehu zbudován někdy po roce 1480. Roku 1679 byl opraven a předsvěcen Navštívení Panny Marie. Stavbu bychom hledali na místě dnešního parkoviště, které je situováno mezi nynějším kostelem a nákupním střediskem.

¹⁶⁶ V Zábřehu působila ve 2. polovině 16. století Jednota bratrská, o čemž svědčí zejména listina vydaná Janem ml. Petřvaldským roku 1591, který povolil Jednotě stavbu dřevěného domu určeného pro bohoslužby.

¹⁶⁷ 15,2 m délky, 3,4 m šířky

¹⁶⁸ Johann Anton Englisch (*13. června 1768, Široká Niva – †15. července 1838, Opava). V 90. letech 18. století působil ve Fryštátě, v Bruntále byl inkorponován k zednickému cechu. V roce 1811 se stal krajským inženýrem pro opavský kraj. Poprvé se objevuje jako zednický mistr na stavbě evangelického tolerančního kostela v Těšíně (1789), na přelomu století stavěl kostely v Ropici, Jaworze a Zebrzydowicích. V téže době vznikly Englischovy plány opavských staveb. Navrhoval školní budovy (Vlčice 1817, Červená Voda 1823, Odry 1836), průmyslové objekty (budova hutního úřadu v Žulové 1836, kontribuční sýpky ve Starých Lublicích 1835). Vedle úkolů krajského inženýra pracoval také pro soukromé objednatele, především pro Jana Larische-Mönnicha. Englisch se seznámil – snad díky stavebníkům – s předlohami klasicistních a empírových architektur, které v redukované podobě uplatňoval ve svých stavbách, včetně zábřežského kostela. Nápadně podobný kostel stojí v nedalekém Mošnově. Byl zbudován v letech 1806–1807 a je zasvěcen sv. Markétě.

¹⁶⁹ tabernakulum = svatostánek, baldachýnový přístřešek

¹⁷⁰ O tomto oltáři se zmiňuje také článek Sborníku velehradského (1885, roč. 4, č. 1, s. 217): **V Zábřehu u Mor. Ostravy** zbudován byl roku 1869 nový, sv. Janu Nep. zasvěcený oltář na místě starého již chatrného. Na památku tisícáté ročnice úmrtí sv. Cyrilla, apoštola, postaveny při něm dřevěné sochy alabastrované ss. věrověstů Cyrilla a Methoděje. Náklad věnovala v Pánu již zesnulá Marianna Sýkorová, sousedka někdy zábřežská – tak uvědomil mě dp. farář Jos. Bilčík o novém dokladu pro úctu cyrillo-methodějskou, kterýžto doklad není nepodoben právě vzmíněnému při Kladkách.

V edici připravujeme: Pamětní kniha obce Vyškovic (1923–1963).

9 788072 254644